

# מסכת סוכה

## פרק סוכה שהיא גבוהה

---

דף ט,א, תוספות ד"ה ההוא מיבעי ליה למעוטי גזולה

---

דין בדברי התוספות שפסול "מצוה הבאה בעבירה" הוא מדרבנן, הגמרא ממעטת סוכה גזולה מן הפסוק "תעשה לך"<sup>1</sup>. והתוספות הקשו: "תימה, תיפוק ליה (שתהא הסוכה פסולה) משום דהוה ליה מצוה הבאה בעבירה" וכו', ותירצו: "וי"ל דטעמא דמצוה הבאה בעבירה לאו דאורייתא, אלא מדרבנן". התוספות מתרצים, דפסול 'מצוה הבאה בעבירה' הוא רק מדרבנן, ואילו פה חידשה הגמרא במיעוט "לך", דפסול סוכה גזולה הוא מן התורה.

ואני משתומם כחדא שעה, ואיני מבין. אם מן התורה סוכה גזולה היתה כשרה למצות סוכה, ואדם היה יוצא בה ידי חובתו, מה היו חכמים רואים להכנס בתחום שלא להם, ולומר שהוא לא יצא? באיזו סמכות היו חכמים נכנסים לתחום של קיום המצוה, אם מן התורה הוא כן קיים את המצוה?

ולומר, שחכמים רצו לחדש שאסור לגזול על מנת לקיים מצוה, כלומר לאסור את הפעולה, זה אינו: א) דהא על כל פנים הם אמרו שגם לא יצא, ואם כן הקושיא במקומה עומדת; ב) נראה לי ברור, שגם מן התורה יש איסור לגזול כדי לקיים מצוה, אף אם הפסול של 'מצוה הבאה בעבירה' הוא רק מדרבנן.

גדר ב"עשה דוחה לא תעשה"

וכי תימא, שמעיקר דין דאורייתא — אם לא נאמר שדין 'מצוה הבאה בעבירה' הוא מן התורה — יש סברא להתיר לגזול כדי לקיים את מצות סוכה אם אין לו סוכה אחרת, מדין 'עשה דוחה לא תעשה', ועשה ד"תשבו בסוכות" ידחה את הלאו ד"לא תגזול" — מלבד שלא יועיל תירוץ זה כלום לתרץ את הקושיא, כי סוף כל סוף חכמים אמרו שלא רק שאסור לעשות זאת, אלא שהוא גם לא קיים את המצוה, אלא שהקושיא עוד תתחזק, שכן אם מן התורה הוא אפילו מחויב לעשות זאת, איך אמרו חכמים שלא יצא ידי חובתו?

ונראה להוסיף, ולהביא עוד שני נימוקים לכך שדין "עשה דוחה לא תעשה" אינו יכול לחול בנידון דידן: א) דהרי בסוכה, גם אם אין לו סוכה אחרת, ובעל

הסוכה אינו מרשה לו להשתמש בסוכתו, הוא יכול לקיים את מצות הסוכה גם בלי לגזול אותה, על ידי שיכנס לסוכת חבירו בלי רשותו, דהא כל זמן שלא גזלה, הוא יוצא בה ידי חובתו, ואם כן אין הגזילה מועילה כלל לקיום המצוה, וממילא אין שייך לומר כאן שעשה ידחה לא תעשה (אלא שבאתרוג תירוץ זה אינו מועיל). (ב) בפרק 'אלו נערו'² איתא, דאין אומרים 'עשה דוחה לא תעשה' באנס חייבי לאוין, וחייב לשאתה מדין "לו תהיה לאשה", משום ד"אי אמרה דלא בעינא, מי איתיה לעשה כלל"? ולפי הפשט, פירושו, דעשה כזה התלוי ברצון חבירו, אינו דוחה לא תעשה. ואם כן, גם בסוכה גזולה, אין העשה דוחה את הלאו של "לא תגזול", דהא ביד בעל הסוכה למחול לו הגזילה.

אלא דכל זה לא אמרתי אלא לפלפולא בעלמא, כיון שנראה לי ברור, שכל הדין של 'עשה דוחה לא תעשה' לא נאמר אלא כששני החיובים הם בעניינים שבין אדם למקום, כשמצד אחד הוא מחויב בעשה, ומצד שני הדבר אסור עליו בלאו, והשאלה היא מה עדיף, האם לקיים את המצוה ולעבור על הלאו, או לא לעבור על הלאו ולא לקיים המצוה. ואכן כששני הדברים הם בתחום של בין אדם למקום, אמרה תורה ש'עשה דוחה לא תעשה' [ועיין בפירושו הרמב"ן על התורה, בפרשת יתרו]³ הסבר נאה לזה]. אמנם כשהלאו נוגע לעניני ממון חבירו, אזי הרי אלו שני תחומים שונים, ואין התורה קובעת שהעשה ידחה אותו. וגדולה מזו אמרו בפרק הכונס⁴, דאסור לו לאדם אפילו להציל את עצמו בממונו של חבירו. וגם לפי פירושו התוספות שם⁵, מותר הדבר רק על מנת לשלם לו לאחר מכן, וגם זאת רק בתנאי שמדובר בסכנת נפשות. ולפי זה, קל וחומר שאסור לו לאדם לגזול את חבירו כדי לקיים מצוה, וברור שזה אסור גם מן התורה. ואפילו לפי שיטת התוספות, דדין מצוה הבאה בעבירה הוא מדרבנן, אין הדברים אמורים אלא רק לענין אם יוצא בזה, אבל לכתחילה ברור שגם מן התורה זהו איסור גמור, ואין שייך כאן דין 'עשה דוחה לא תעשה'. ואם כן, הדרא קושיין לדוכתא, מה היו חכמים רואים לומר שאינו יוצא, אם מן התורה הוא יוצא. וצלע"ג.

עוד הסבר בדברי התוספות

ואולי ניתן לומר, שהתוספות לא התכוונו לומר, שבמצות סוכה, אלמלא הפסוק "לך", היתה הסוכה פסולה לגולן מדרבנן, אלא כל מה שרצו לומר היה, שהפסול של 'מצוה הבאה בעבירה' שייך רק במצוה דרבנן, כגון לולב בשאר הימים. אבל גם זה דוחק גדול, מפני כמה טעמים:

(2) כתובות דף מ,א.

(3) שמות כ, ח.

(4) בבא קמא דף ס,ב.

(5) ד"ה מהו להציל.

א) הגמרא בפרק 'לולב הגזול'<sup>6</sup> מביאה פסוק, "והבאתם גזול"<sup>7</sup>, לראיה שלולב הגזול צריך להפסל מדין מצוה הבאה בעבירה. ואם דין זה אינו אמור אלא לגבי מצוה דרבנן, דברי הגמרא תמוהים הם, שכן כיצד ניתן לומר שהפסוק מתייחס למצוה שעוד לא נוצרה כלל?

ב) אם דין זה אינו אמור אלא לגבי מצוה מדרבנן, אין זה מובן מדוע בכלל היה צריך לחדש אותו? הרי מסתבר לומר שכשחכמים התקינו את המצוה, מלכתחילה הם התקינו שאין אפשרות לעשותה אלא בלא עבירה, ואין צורך בדין מיוחד כדי לפסול אותה אם היא נעשתה בעבירה.

ג) אני נבוך האם בכלל אפשר לומר על מצוה דרבנן, שהוא 'יוצא' או 'לא יוצא' ידי חובתו בה. וכמדומני שסגנון זה אינו שייך כי אם במצוות מדאורייתא, שהרי חכמים לא הוסיפו כלל מצוות, אלא רק התקינו תקנות. ואמנם צריכים לקיים את הוראותיהם מדין "ככל אשר ירוך"<sup>8</sup>, אבל קשה לומר שהם יוצרים 'מצוות'. וצריך לי עיון בזה.

ישוב דברי התוספות

ונראה לי דצריך לומר דגם תוספות מודו שמדאורייתא יצא במצוות סוכה גם בסוכה גזולה, אלא שחכמים הטילו עליו חיוב מדרבנן לשבת בסוכה שאינה גזולה, ואם לא יעשה זה, הרי שלא קיים מצוות לישב בסוכה מדרבנן.

דין בתירוצו של המנחת חינוך

והנה המנחת חינוך<sup>9</sup> תירץ את קושית התוספות על פי דרכו [ועייין במצות "תשביתו"<sup>10</sup>], שהוא מנצל את אותה הסברה, שהואיל ובשאר ימי הסוכות אין חיוב לאכול בסוכה, אלא יש רק איסור לאכול מחוץ לסוכה, אם כן אלמלא הדין דסוכה גזולה פסולה, היינו אומרים שאם אכל בסוכה גזולה, הרי שעל אף שלא קיים את המצוה, משום שהיא מצוה הבאה בעבירה, מכל מקום גם לא עבר על האיסור לאכול מחוץ לסוכה, כי סוף כל סוף אכל בסוכה כשירה, אלא רק שאין זה עולה לו למצוה. עיי"ש.

אמנם נראה לי דיש לגמגם בסברתו, כי לפענ"ד האיסור של אכילת מחוץ לסוכה אינו תלוי בחפצא של הסוכה, אלא במצותה. במלים אחרות, כוונת התורה, שבשאר ימי הסוכות אסור לו לאכול באופן שלא יקיים את מצות הסוכה. ולפי זה, אם אכל בסוכה גזולה, שהיא מצוה הבאה בעבירה, הרי זה כאילו אכל מחוץ לסוכה. כנ"ל.

6 דף ל,א.

7 מלאכי א, יג.

8 דברים יז, י.

9 במצוה שכה, אות י במהדורת מכון ירושלים.

10 מצוה ט, אות א במהדורת מכון ירושלים.

עוד תירוץ על קושיית התוספות

ועל כן נראה לתרץ את קושיית התוספות, לשם מה יש צורך בלימוד מיוחד מפסוק לדין זה, באופן שונה, ולומר דגדר 'מצוה הבאה בעבירה' הוא רק אם המצוה נעשית על ידי העבירה, אבל אם עשה מצוה בעבירה, בלי שהעבירה היתה הגורם לקיום המצוה, אזי זו אמנם מצוה בעבירה, אבל אין זו מצוה הבאה בעבירה<sup>11</sup>.

והנה, באתרוג או לולב הגזול, על אף שאמנם גם שאול כשר בשאר הימים, מכל מקום הרי בנידון זה הוא לא שאל את האתרוג או הלולב, ומכיון שעל מנת לקיים את המצוה הוא היה צריך לקיים את "ולקחתם לכם", אם כן מובן שהמצוה נעשתה ממש על ידי העבירה. אבל בסוכה, הרי הוא לא הוצרך לגזול את הסוכה על מנת לקיים את המצוה, שכן הוא היה יכול להכנס לסוכת חבירו בלי רשותו ולקיים את המצוה, גם בלי לגזולה, ואם כן לא הגזילה היא שגרמה לעשיית המצוה, אלא אלו הם שני דברים נפרדים, הוא גם עשה עבירה של גזילה וגם ישב בסוכה, ומכיון שכן אין זה שייך לגדר של 'מצוה הבאה בעבירה', ומובן שלכך הוצרך הכתוב לחדש בפסוק "לך" שאין יוצאים ידי חובת מצות סוכה בסוכה גזולה.

ונראה להוסיף ולבאר, דבמצות סוכה, הסוכה אינה החפצא של המצוה, אלא רק המקום בו ניתן לקיים את המצוה, אך המצוה עצמה היא מצות "בסוכות תשבו"<sup>12</sup>. הישיבה היא המצוה. כפי שיש מצוה לדור בארץ ישראל, כך גם כאן המצוה היא לדור בסוכה, תשבו כעין תדורו. ולפי זה מובן, שגם אם עשה את הסוכה בעבירה, אין זה שייך למצוה, שתהיה "ישיבתו" נפסלת בכך. וכעין מה שמצינו לגבי מי שתקע בשופר גזול, דיצא, כיון דהמצוה היא השמיעה, ואין גזילה בקול. ועל כן מובן שהיה צורך בפסוק מיוחד כדי לפסול סוכה גזולה.

הסבר חידוש התוספות בדברי עולא

התוספות מחדשים, שעולא אמר שיאוש לא קני רק לגבי דין מצוה הבאה בעבירה, מכיון ששם 'גזול' נשאר על החפץ. ויוצא מזה, דדין מצוה הבאה בעבירה לא תלי בשאלה אי קני בתורת קנין או לא, כיון דעל כל פנים חפץ גזול מיקרי. וכן איתא בהדיא בגמרא לקמן<sup>13</sup>, ששואלת: "אלא לאחר יאוש הא קנייה ביאוש", ומשיבה "אלא לאו משום דהוה ליה מצוה הבאה בעבירה". וכן הביאו התוספות שם<sup>14</sup>, לגבי מי "שגזל סאה של חיטין וטחנה ואפאה והפריש ממנה חלה", דהוה שינוי מעשה גדול, ובודאי קנה בזה, ומכל מקום אמרו ש"אין זה מברך אלא מנאץ". לעומת זאת, לקמן<sup>15</sup> איתא בגמרא: "גזל עצים וסיכך בהן, דברי הכל אין לו

11) וכעין שכתבו התוספות בפרק לולב הגזול, דף ל,א, ד"ה משום.

12) ויקרא כג, מב.

13) בדף ל,א.

14) בד"ה משום.

15) בדף ל,א.

אלא דמי עצים", ופירש רש"י<sup>16</sup>: אין זו לא גזולה ולא שאולה, דקננהו בשינוי מעשה ושינוי השם" וכו' (וטרחו רש"י והתוספות למצוא היכי תימצוי לסוכה גזולה שלא קנה אותה בשינוי). הרי שמשמע, שאם קנה אותה, אין שום פקפוק בכשרות הסוכה, ולא פסלינן לה משום מצוה הבאה בעבירה.

ונראה לבאר זאת על פי מה שכתבו התוספות בדף ל<sup>17</sup>, לגבי לולב של אשרה ושל עיר הנידחת, "דלא דמי לגזל, דמחמת עבירת הגזל באה המצוה שיוצא בו" וכו', עיי"ש, דרק קנין של ייאוש, שבו הייאוש נובע כתוצאה ישירה מן הגזילה ובו הגזולן קונה את החפץ מפני שעל ידי הגזילה הוא גרם לבעלים להתייאש, קנין כזה — הגם שמועיל לכך שלא יהיה מוכרח להחזיר החפץ, מכל מקום אינו מועיל לגבי דין מצוה הבאה בעבירה. אבל מי שגזל עצים וסייך בהן, ועל ידי כך גרם אף לשינוי מעשה, מכיון שהחפץ שוב אינו אותו החפץ שנגזל, בזה אין אומרים שיש פסול של מצוה הבאה בעבירה.

ואמנם קשה הדבר מדין "גזל סאה של חיטין וטחנה ואפאה והפריש ממנה חלה", שבו יש שינוי מעשה. אולם נראה להסביר, דשם הוא באמת כן יוצא ידי חובתו מן התורה, אלא רק שהמברך נקרא מנאץ [שוב ראיתי בתוספות בבא קמא דף סז, ד"ה אמר שכתבו סברא זו].

עוד תירוץ על קושית התוספות

אמנם בעיקר קושית התוספות, שהקשו לשם מה יש צורך בלימוד מיוחד מהפסוק, נראה לי פשוט, שגם הלימוד מהפסוק "לך" — להוציא את הגזולה, טעמו הוא משום מצוה הבאה בעבירה, שכן מאחר שהסוכה אינה צריכה להיות שלך, ורק סוכה גזולה פסולה, אין נימוק אחר לפוסלה אלא רק מפני שהיא נעשתה בעבירה. ויתרה מזאת, נראה כי באמת כל הדין של מצוה הבאה בעבירה נלמד מכאן, שהרי אין לימוד אחר, שכן הלימוד מהפסוק במלאכי אינו לימוד הלכתי, מכיון שדברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן. ואם אמנם בפרק לולב הגזול מביאה הגמרא את הפסוק "והבאתם גזול", ללימוד פסול לולב הגזול, אין זה אלא רק כדי להשוות את הדין לאחר הייאוש לדין של לפני הייאוש, ולומר שגם לאחר הייאוש זו נשארת מצוה הבאה בעבירה. וזה פשוט.

16) בד"ה אבל גזל.

17) בד"ה משום.

## פרק לולב הגזזל

---

דף לו,א, אתרוג תפוח, סרוח

---

האתרוג דומה ללב, והכעור פה הוא שתוכו אינו כברו. ועיי' [רש"י ד"ה סרוח מבפנים<sup>18</sup>].

---

דף לו,ב, מאי טעם לא מברכין אלא על נטילת לולב, הואיל ונבוח מכולן

---

תמיהה על טעמו של הגמרא מעודי לא הבנתי את דברי הגמרא, שכן הרי אין כאן ארבע מצוות נפרדות, שנוכל לומר לגביהן, שמברכים על המצוה העיקרית, והעיקר פוטר את הטפל, כפי שאומרת המשנה בפסחים דף קכא,א, אלא מצות ארבעת המינים זוהי מצוה אחת, שאין אפשרות לקיימה אם חסר אחד מהמינים, ואם כן מדוע אין מברכים על נטילת ארבע מינים? וצלע"ג.

---

דף לה,א, מקום שנהגו לבפול

---

מדוע כופלים

הכוונה בהכפלה היא אולי משום שהנשמה מהללת כל הזמן, כפי שכתוב "כל הנשמה תהלל יה"<sup>19</sup>, ועכשיו כשיש איזו ישועה, גם הגוף מרגיש את התשועה, ומצטרף להלל.

---

18) ורוצה לרמז שגם אתרוג שבחורץ יפה ורק מבפנים סרוח אינו הדר, וכיעורו הוא שאין תוכו כברו. — הערת העורך.

19) תהלים קג, ו.